

VETERINARY SCIENCES

УДК 343.58: 340.69: 636.09

ВПЛИВ НОВІТНІХ НАУКОВИХ ЗДОБУТКІВ ХАРКІВСЬКОЇ НАУКОВОЇ ШКОЛИ СУДОВО-ВЕТЕРИНАРНИХ ЕКСПЕРТІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО- ВЕТЕРИНАРНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Яценко Іван Володимирович,
д.вет.н., професор, провідний науковий співробітник
Національний науковий центр Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса

Анотація. Аргументовано вплив новітніх наукових здобутків Харківської наукової школи судово-ветеринарних експертів на ефективність призначення та проведення судово-ветеринарної експертизи. Показано, що розробка та впровадження в судово-експертну практику новітніх векторів теорії, розробка нових та удосконалення існуючих методів, способів і засобів судово-ветеринарної експертизи, здатна позитивно вплинути на ефективність проведення і результативність судово-ветеринарної експертизи, надання обґрунтованого і об'єктивного висновку експерта в категоричній формі.

Ключові слова: судово-ветеринарна експертиза, наукові здобутки, Харківська наукова школа судових експертів, труп тварини, жива підекспертна тварина, умисне отруєння, теорія, методологія, праксеологія.

Вступ. Судова ветеринарна медицина як наука та судово-ветеринарна експертиза як галузь практичної діяльності мають потужну історію свого становлення та розвитку [1]. Досить активно вони розвиваються Харківською науковою школою [2]. У 2019 році судово-ветеринарна експертиза введена на

державному рівні в системі експертних установ Міністерства юстиції України за ініціативи Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» [3]. З того часу триває важливий етап її активного наукового розвитку, який полягає одночасно у двох аспектах: по-перше, розвиток теорії та удосконалення методології і праксеології, по-друге, забезпечення ветеринарної судово-експертної діяльності висококваліфікованими фахівцями, спираючись на попередній досвід та напрацювання у цьому напрямі [4].

Нині в Україні вже є наукові напрацювання, враховуючи особливості предмета, об'єктів і методології судово-ветеринарного дослідження, що використовуються у практичній судово-ветеринарній експертизі, а також застосовуються судами, уповноваженими особами (прокурорами, слідчими та дізнавачами), а також особами, які залучають судового експерта до ефективного проведення судово-ветеринарної експертизи.

Отже, узагальнення та актуалізація питання щодо впливу новітніх наукових здобутків судово-ветеринарної експертизи в Україні на ефективність її призначення та проведення мають як практичне, так і просвітницьке значення.

Мета роботи – аргументувати вплив новітніх наукових здобутків Харківської наукової школи судово-ветеринарних експертів на ефективність призначення та проведення судово-ветеринарної експертизи.

Результати та обговорення. Протягом останніх років важливий науковий внесок у розвиток теорії та удосконалення методології судово-ветеринарної експертизи зробила Харківська наукова школа судово-ветеринарних експертів, оскільки цей різновид судових експертиз найактивніше розвивається у Національному науковому центрі «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (далі – *ННЦ «ІСЕ»*) та на факультеті ветеринарної медицини Державного біотехнологічного університету (раніше – у Харківській державній зооветеринарній академії).

Напрацювання Харківської наукової школи судово-ветеринарних

експертів, особливо за останні роки, дали можливість розширити, поглибити і суттєво доповнити попередні наукові надбання у галузі судово-ветеринарної експертизи, які, безумовно, відобразилися на практичній судово-експертній діяльності в Україні. Покажемо основні наукові напрями та досягнення. Так, реалізація концептуальних засад теорії, методології та праксеології судово-ветеринарної експертизи надали можливість деталізувати загальні питання щодо: сучасного стану та перспектив розвитку судово-ветеринарної експертизи в Україні [5]; місця судово-ветеринарної експертизи в системі судових експертиз та її значення у судочинстві [6]; можливостей цього нового різновиду судових експертиз [7], а також акцентовано увагу на можливостях судово-ветеринарної експертизи у забезпеченні відшкодування шкоди, завданої внаслідок ведення агресивної війни [8]. Таким чином, зазначений напрям наукової діяльності та опубліковані роботи мають важливе просвітницьке значення для ознайомлення суб'єктів, котрі призначають судово-ветеринарну експертизу, з її можливостями на терені експертного забезпечення правосуддя.

Розробка та обґрунтування проблеми забезпечення ветеринарної судово-експертної діяльності висококваліфікованими фахівцями також є частиною наукових здобутків Харківської наукової школи судово-ветеринарних експертів. Так, цим науковим напрямом деталізовано питання судової ветеринарної медицини як навчальної компоненти для професійного формування лікарів ветеринарної медицини та розкрито її значення у системі підготовки судово-ветеринарних експертів у державних експертних установах України [9], а також охарактеризовано структуру програми професійної підготовки судових експертів за спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» у державних спеціалізованих експертних установах України [10]. На основі зазначеного виокремлено концептуальні засади професійної підготовки судово-ветеринарних експертів у державних спеціалізованих експертних установах України. Слід зазначити, що нині підготовка судово-ветеринарних експертів здійснюється у ННЦ «ІСЕ». З 2019 року до нині кваліфікацію судового експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні

дослідження» отримали 4 судових експерти.

Проблеми теорії судово-ветеринарної експертизи, а також шляхи їх вирішення також були предметом досліджень Харківської наукової школи судово-ветеринарних експертів. У цьому аспекті розглянуто принципи судово-експертної діяльності в Україні та сформульовано умови для їх реалізації у процесі судово-ветеринарних досліджень. Так, виокремлена система принципів судово-ветеринарної експертизи, яка складається із загальноправових (принцип верховенства права, принцип законності) та спеціальних (принцип науковості, системності, всебічності, повноти, неупередженості судово-ветеринарного експертного дослідження; принцип компетентності та атестації судово-ветеринарного експерта; принцип незалежності і методологічної самостійності судово-ветеринарного експерта; принцип допустимості використання методів, засобів і способів проведення судово-ветеринарних експертних досліджень; принцип максимального збереження об'єктів дослідження; принцип наукової обґрунтованості, об'єктивності, достовірності, правильності і правдивості висновку судово-ветеринарного експерта; принцип верифікації висновку експерта; принцип дотримання професійної етики судово-ветеринарним експертом; принцип особистої відповідальності судово-ветеринарного експерта) [11].

Значення принципів судово-ветеринарної експертизи під час здійснення судово-експертної діяльності полягає в тому, що недотримання хоч одного із них призводить до порушення визначених форм здійснення експертних процедур. Це, у свою чергу, створює умови для визнання висновку експерта, необ'єктивним, необґрунтованим, неправдивим, а, як доказ за справою, недопустимим, отже, відповідно до ст. 89 Кримінального процесуального кодексу України його не можна використовувати у судочинстві для прийняття процесуальних рішень, на нього не може посилатися слідчий чи дізнавач під час укладання обвинувального висновку, а суд – під час ухвалення судового рішення.

Результатом системних наукових досліджень також є висвітлення

питання щодо предмета судово-ветеринарної експертизи, а також розкрито його значення в теорії і практиці судової експертизи. У зв'язку з цим, вперше сформульовано авторську дефініцію поняття «предмет судово-ветеринарної експертизи», зміст якої полягає у тому, що це: сукупність фактичних даних та обставин справи (провадження), пов'язаних із шкодою, заподіяною здоров'ю і життю тварини, зокрема, характером, механізмом, черговістю, послідовністю, тяжкістю, прижиттєвістю чи посмертністю та давністю утворення тілесних ушкоджень; виникненням і поширенням захворювань тварин; виникненням їх каліцтва чи причиною смерті; дефектним наданням ветеринарної допомоги; безпечністю та якістю кормів і кормових добавок для тварин, встановлених судово-ветеринарним експертом на підставі використання спеціальних знань, шляхом застосування відповідних засобів (методів) за результатами проведеного всебічного дослідження матеріальних і матеріалізованих об'єктів, як носіїв інформації, з метою розв'язання ідентифікаційних, діагностичних та ситуаційних завдань судово-ветеринарної експертизи [12].

Отже, точне визначення предмета судово-ветеринарної експертизи дозволило сформулювати типові питання, які одночасно є і завданнями, що виносяться на розв'язання судовому експерту; окреслити коло фактичних даних, які устанавлюються судово-ветеринарною експертизою; визначити природу спеціальних знань судово-ветеринарного експерта, яка впливає із предмета судово-ветеринарної експертизи; проводити судово-ветеринарне дослідження лише тих об'єктів, які є матеріальними носіями інформації у межах предмета цієї експертизи або комплексної судової експертизи; розробити методики і окремі методи судово-ветеринарної експертизи для дослідження властивостей об'єктів для отримання інформації, що міститься в них з метою розв'язання типових експертних завдань.

Не менш важливий напрям наукових досліджень, який розробляється Харківською науковою школою судово-ветеринарних експертів є вчення про судового експерта як суб'єкта судово-ветеринарної експертизи у контексті новітнього законодавства України. У зв'язку з цим, запропоновано розширену

дефініцію «судово-ветеринарний експерт», яка полягає в тому, що це самостійний суб'єкт процесуальних правовідносин і судово-експертної діяльності, який має вищу ветеринарну освіту (освітній рівень спеціаліста або магістра), пройшов фахову експертну підготовку, атестований і набув кваліфікації судово-ветеринарного експерта за експертною спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження», має спеціальні знання й навички у сфері ветеринарної медицини на професійній основі, уповноважений на вирішення завдань судово-ветеринарної експертизи та залучений в обумовленому законодавством порядку здійснювати дослідження об'єктів судово-ветеринарної експертизи, що містять відомості про обставини вчинення правопорушення, шляхом використання спеціальних знань, надає висновок судового експерта або повідомляє про неможливість його надання [13].

Процесуальний статус судово-ветеринарного експерта передбачає наявність у нього прав і обов'язків, проте за порушення законодавства щодо невиконання чи неналежного виконання своїх обов'язків він несе юридичну відповідальність. У зв'язку з цим досліджено всі види юридичної відповідальності, які можуть застосовуватися до судово-ветеринарного експерта за порушення ним законодавства щодо невиконання чи неналежного виконання своїх обов'язків, зокрема, кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та матеріальну [14].

Вдосконалення судово-ветеринарної експертизи живих тварин, постраждалих від жорстокого поводження, чи трупів тварин з ознаками насильницької смерті від жорстокого поводження отримало у розробці нових та удосконаленні існуючих методик судово-ветеринарної експертизи. На цьому терені Харківською науковою школою судово-ветеринарних експертів

розроблені та впроваджені в практику методичні рекомендації та окремі методики щодо судово-ветеринарного дослідження живих тварин, трупів тварин, автоматизації й оптимізації процесів оформлення результатів судової експертизи, використання новітніх інформаційних технологій в судово-ветеринарній експертизі. Науковими дослідженнями доведено, що

кваліфікація правопорушення жорстокого поводження з тваринами має враховувати висновок судово-ветеринарного експерта щодо характеру та ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, а також причинно-наслідковий зв'язок між виявленими експертом ушкодженнями і розладом здоров'я, каліцтвом чи смертю тварини.

Показано, що за жорстокого поводження з тваринами виключно судово-ветеринарний експерт за результатами проведеної судово-ветеринарної експертизи констатує: причину смерті тварини, характер, локалізацію, черговість, послідовність і механізм ушкоджень, визначає ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, а також встановлює причинно-наслідковий зв'язок між тілесними ушкодженнями і розладом здоров'я чи смертю постраждалої тварини [15].

У наукових дослідженнях та опублікованих роботах, що виходять із Харківської наукової школи судово-ветеринарних експертів, також приділена увага проблемам щодо укладання окремих процесуальних документів щодо призначення та проведення судово-ветеринарної експертизи, зокрема, постанови слідчого чи прокурора, враховуючи особливості питань, що ставляться замовником експертизи на вирішення судовому експерту. Аргументовано, що слідчий або прокурор зобов'язані звернутися до судового експерта для проведення судово-ветеринарної експертизи зокрема, для встановлення причини смерті тварини, а також для встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень. Підстави щодо призначення судово-ветеринарної експертизи у чинному Кримінальному процесуальному кодексі відсутні. Встановити істину щодо злочинів проти життя і здоров'я тварин, особливо за жорстокого поводження з ними, не можливо без застосування спеціальних ветеринарних знань або ветеринарних знань у комплексі із спеціальними знаннями у іншій сфері шляхом проведення судово-ветеринарної експертизи. У зв'язку з цим пропонуємо доповнити статтю 242 КПК такими пунктами: «2 Слідчий або прокурор зобов'язаний звернутися до експерта для проведення експертизи щодо: ... 7) встановлення смерті

тварини; 8) встановлення характеру та тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини» [17].

Акцентуємо увагу, що запропонований орієнтовний перелік питань, які можуть бути поставлені на вирішення судово-ветеринарного експерта судом чи слідчим під час дослідження живої тварини, постраждалої від жорстокого поводження трупа тварини з ознаками насильницької смерті, тварин з ознаками отруєння, кормів та кормових добавок [17, 18], необхідно внести як доповнення до «Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки і призначення судових експертиз та експертних досліджень» для їх практичного використання правоохоронними органами.

Із врахуванням тієї обставини, що методологія судово-ветеринарної експертизи перебуває на стадії становлення, існує потреба у чіткій систематизації методів, виявленні форм та обґрунтування підстав для їх застосування. Методи, що використовуються в судово-ветеринарній експертизі, в основному, запозичені з гуманітарних (судова ветеринарна медицина) наук, а також трансформовані відповідно до специфіки завдань і об'єктів експертизи. Водночас вони можуть істотно відрізнятися за формою реалізації – прийомом, технічним обладнанням. Таким чином, показано, що в судово-ветеринарній експертизі використовуються діалектичний метод і методи логіки (аналіз, синтез, індукція, дедукція тощо), окремі методи (судова фотографія, мікрофотографія, мікроскопічні методи дослідження, рентгенологічні, ультрасонографічні, гістологічні, мікробіологічні, імунологічні, гематологічні, які застосовуються під час вирішення питань судово-ветеринарної експертизи за допомогою сучасних приладів (рентген-апаратів, апаратів для ультрасонографічного дослідження, мікроскопів; спеціальні методи, функції яких виконують спеціалізовані (конкретні) методики, застосовуються для вирішення конкретних експертних завдань судово-ветеринарної експертизи. Функції спеціальних методів судово-ветеринарної експертизи виконують методики судово-ветеринарної клінічної діагностики хвороб тварин і методики судово-ветеринарної патоморфологічної діагностики [19].

Актуальним і важливим напрямом наукових досліджень, що є предметом досліджень Харківської наукової школи судово-ветеринарних експертів є вчення про стадійність експертного дослідження. Так, аргументовано, що у процесі будь-якого експертного дослідження, зокрема судово-ветеринарного дослідження, що ґрунтуються на загальних методичних положеннях, незалежно від вирішуваних завдань, виокремлюють чотири стадії: підготовчу (попереднє дослідження), аналітичну (роздільне дослідження), порівняльну, синтезуючу (оцінну). Наголошено, що стадійність експертного дослідження відображає не лише процедуру пізнання експертом властивостей об'єктів судово-ветеринарної експертизи, а й дає змогу простежити процес проведення експертизи та оцінити здобуті результати під час дослідження висновку експерта. Кожна стадія експертного дослідження виконує певні функції і забезпечує розв'язання проміжних завдань.

Таким чином, доведено, що черговість застосування стадій експертного дослідження в судово-ветеринарній експертизі трупів тварин дає змогу логічно правильно проаналізувати патоморфологічні ознаки, виявлені у трупі тварини, і на основі всебічного їх оцінювання сформулювати судово-ветеринарний діагноз та остаточні висновки за результатами експертного дослідження [20].

Важливого значення надано Харківською науковою школою судово-ветеринарних експертів розробці нового напрямку досліджень живих тварин [21]. З метою визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини розроблені відповідні правила [22], в основу яких покладені ряд актуальних наукових публікацій [23–28].

Питання жорстокого поводження з тваринами, що призвело до каліцтва тварин, нині не досліджене як в зарубіжних країнах, так і в Україні, що створює значні труднощі під час проведення судово-ветеринарної експертизи постраждалих тварин та відображення її результатів у висновку експерта, а також правильної кваліфікації зазначеного суспільно-небезпечного діяння правоохоронними органами і судом. У зв'язку з цим, Харківською науковою школою судово-ветеринарних експертів започатковано судово-ветеринарне

вчення про каліцтво тварин. Так, нині сформульоване поняття «каліцтво тварин» під яким слід розуміти стійкі розлади її здоров'я внаслідок тілесного ушкодження чи його наслідків, вроджених вад розвитку, захворювань, нещасного випадку, що призвело до повної або часткової втрати будь-якого органа чи ділянки тіла тварини, або до повної чи часткової втрати лише функцій органа чи ділянок тіла тварини, що при взаємодії тварини із зовнішнім середовищем може призвести до стійкої втрати або значного обмеження можливості забезпечувати фізіологічні прояви життєдіяльності на рівні з іншими тваринами цього ж виду (харчування, розмноження, орієнтація та переміщення в просторі, координація рухів, ведення природного способу життя, контакту з іншими тваринами, самозахисту, здатності до виконання корисної роботи тощо), а також спотворює зовнішній вигляд тварини через знівечення частин тіла в результаті деформації, а також їх фізичної відсутності. Сформульована дефініція «каліцтво тварин», виокремлені ознаки каліцтва та розроблена й обґрунтована його класифікація за дев'ятьма критеріями, а також окреслені анатомічні дефекти та стани підекспертної тварини, залежно від ступеня обмеження її життєдіяльності здатні позитивно вплинути на ефективність проведення і результативність судово-ветеринарної експертизи за жорстокого поводження з тваринами, надання обґрунтованого й об'єктивного висновку у категоричній формі [29].

Зазначені дослідження знайшли своє відображення у Методиці судово-ветеринарного дослідження тварин з метою встановлення їх каліцтва [30]. Також в аспекті дослідження каліцтва тварин узагальнена практика судово-ветеринарної експертизи живих тварин з ознаками каліцтва [31], які нині використовуються правоохоронними органами під час розслідування правопорушень щодо життя і здоров'я тварин, а також судовими експертами під час проведення судово-ветеринарних експертиз та укладанні висновку експерта.

Отже, у зв'язку з тим, що диспозиція частини 1 статті 299 Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність за жорстоке

поводження з тваринами, у тому числі й за заподіяння їм тілесних ушкоджень у вигляді каліцтва, нами обґрунтовані окремі положення цієї проблеми з точки зору судово-ветеринарної експертизи [29–31], адже вони позитивно впливають на ефективність проведення і результативність судово-ветеринарної експертизи за жорстокого поводження з тваринами, надання обґрунтованого й об'єктивного висновку експерта у категоричній формі, а нині реалізуються під час призначення та проведення судово-ветеринарних досліджень.

Одним з об'єктів судово-ветеринарної експертизи є трупи тварин, смерть яких настала раптово, або від насильницьких дій, у тому числі й за жорстокого поводження. Різновидом прояву жорстокого поводження з тваринами є їх умисне отруєння. На сторінках періодичних наукових видань нами опубліковані роботи, що стосуються призначення судово-ветеринарної експертизи за отруєння тварин [17], а також їх судово-ветеринарної діагностики за результатами розроблених авторських алгоритмів з метою виявлення їх смертельного отруєння, зокрема антикоагулянтним родентицидом - бромадіолоном [32], препаратами, що містять серцеві глікозиди, за результатами патоморфологічного дослідження [33].

Одним із основних об'єктів судово-ветеринарної експертизи є труп тварини. У зв'язку з цим проаналізовані питання щодо сучасного стану питання судово-ветеринарної експертизи трупів тварин в Україні [34], обговорені судово-експертні випадки дослідження трупів тварин з ознаками насильницької смерті від жорстокого поводження [35], порядок проведення судово-ветеринарної експертизи трупів тварин в секційній залі спеціалізованої експертної установи [36], апробовані цитоморфологічні методики для оцінки паренхіматозних органів трупів котів і собак у ранньому постмортальному періоді в аспекті судово-ветеринарної експертизи [37-38]. Вище зазначені наукові здобутки покладені в основу розробленої Методики судово-ветеринарної експертизи трупів тварин [39].

Науково-теоретичні розробки Харківської наукової школи судово-ветеринарних експертів апробуються та реалізуються на практиці під

час проведення судово-ветеринарних експертиз, кількість яких стрімко щорічно зростає.

Отже, розробка та впровадження в судово-експертну практику новітніх векторів теорії, розробка нових та удосконалення існуючих методів, способів і засобів судово-ветеринарної експертизи, здатна позитивно вплинути на ефективність проведення і результативність судово-ветеринарної експертизи, надання обґрунтованого і об'єктивного висновку експерта в категоричній формі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Яценко І. В., Ключев О. М., Сімакова-Єфремян Е. Б., Дереча Л. М., Смирнов Г. В., Парилловський О. І. Судова ветеринарна медицина: її минуле, нинішнє й майбутнє. Fundamental and applied research in the modern world. Abstracts of the 8th International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Boston, USA. 2021. Pp. 1091–1010. URL: <https://sci-conf.com.ua/viii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-fundamental-and-applied-research-in-the-modern-world-17-19-marta-2021-goda-boston-ssha-arhiv/>.

2. Яценко І. В., Дегтярьов М. О., Бондаревський М. М., Труш А. М. Харківська школа видатних діячів ветеринарно-санітарної та судово-ветеринарної експертизи. *Проблеми зооінженерії та ветеринарної медицини*. 2014. Вип. 28, ч. 2. С. 20–28.

3. Ключев О. М. Удосконалення експертного забезпечення правосуддя: теоретичні, правові та організаційні аспекти. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук. пр. 2019. Вип. 19. С. 102–117. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.08.

4. Сімакова-Єфремян Е. Б., Дереча Л. М. Проблеми підбору наукових кадрів для здійснення судово-експертної діяльності. *Вісник ОНДІСЕ*. 2019. Вип. 5. С. 174-182.

5. Яценко І. В., Запара С. І., Захар'єв А. В. Сучасний стан та перспективи розвитку судово-ветеринарної експертизи в Україні. *Теорія та практика*

судової експертизи і криміналістики : Збірник наукових праць. Харків : «Право», 2018. Вип. 18. С. 568–575. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2019.044>.

6. Яценко І. В. Місце судово-ветеринарної експертизи в системі судових експертиз та її значення у судочинстві. Eurasian scientific discussions. Proceedings of the 4th International scientific and practical conference. Barca Academy Publishing. Barcelona, Spain. 2022. Pp. 28–39. URL: <https://sciconf.com.ua/iv-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-eurasianscientific-discussions-8-10-maya-2022-goda-barselona-ispaniya-arhiv/>.

7. Яценко І. В., Дереча Л. М. Можливості судово-ветеринарної експертизи як нового виду судових експертиз. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*: Збірник наукових праць. Харків: «Право», 2019. Вип. 19. С. 550–567. DOI: 10.32353/khrife.1.2019.044.

8. Яценко І. В. Можливості судово-ветеринарної експертизи у забезпеченні відшкодування шкоди, завданої внаслідок ведення агресивної війни. *Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу*: матер. IV міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16 грудня 2022 р.). Київ: Університет «Україна», 2022. 510-514 с.

9. Яценко І. В. Судова ветеринарна медицина як навчальна компонента для професійного формування лікарів ветеринарної медицини та її значення у системі підготовки судово-ветеринарних експертів у державних експертних установах України. The I International Scientific and Practical Conference «Current trends in the development of modern scientific thought», September 27–30, 2022, Haifa, Israel. Pp. 182–192. DOI: 10.46299/ISG.2022.2.1.

10. Яценко І. В. Структура програми професійної підготовки судових експертів за спеціальністю 18.1 «Ветеринарні дослідження» у державних спеціалізованих експертних установах України. The 7th International scientific and practical conference «Innovative areas of solving problems of science and practice» (November 08 – 11, 2022) Oslo, Norway. International Science Group.

2022. Pp. 249–259.

11. Yatsenko I. Principles of forensic expert activities in Ukraine and their implementation in forensic veterinary research. *Archives of Criminology and Forensic Sciences*. 2022. № 1 (5). С. 115-138.

12. Яценко І. В. Предмет судово-ветеринарної експертизи та його значення в теорії і практиці судової експертизи. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету*. Серія Право. 2022. Вип. 73, ч. 2. С. 154–173. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.73.55>.

13. Яценко І. Судово-ветеринарний експерт як суб'єкт процесуальних правовідносин і судово-експертної діяльності. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. Вип. 3 (28). С. 64—97. DOI: 10.32353/khrife.3.2022.05.

14. Яценко І. В., Ключев О. М., Богданюк І. В., Дереча Л. М., Казанцев Р. Г. Юридична відповідальність судово-ветеринарного експерта. VII Міжнародна науково-практична конференція «Innovative trends in science, practice and education», 22–25 лютого 2022 г., Мюнхен, Німеччина. С. 173–183. DOI – 10.46299/ISG.2022.I.VII.

15. Яценко І. В., Париловський О. І. Новітні досягнення в судово-ветеринарній експертизі тварин, постраждалих від жорстокого поводження. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького*. Серія: Ветеринарні науки. 2020. 22. Вип. 97. С. 95–105. DOI: 10.32718/nvlvet9716 (дата звернення: 03.10.2022).

16. Яценко І. В., Париловський О. І. Коломоєць Д. К. Обґрунтування питань, що ставляться в ухвалі суду та постанові слідчого при призначенні судово-ветеринарної експертизи трупа тварини з ознаками насильницької смерті від жорстокого поводження. *Ветеринарія, технології тваринництва та природокористування: науково-практичний журнал*. 2019. № 4. С. 184–197. DOI: 10.31890/vttp.2019.04.34.

17. Яценко І. В. Проблеми укладання уповноваженою особою постанови

про призначення судово-ветеринарної експертизи та шляхи їх вирішення. *Форум Права*. 2022. Вип. 73, № 2. С. 6–21. DOI: 10.5281/zenodo.6471059.

18. Яценко І. В., Париловський О. І. Коломоєць Д. К. Обґрунтування питань, що ставляться в ухвалі суду та постанові слідчого при призначенні судово-ветеринарної експертизи трупа тварини з ознаками насильницької смерті від жорстокого поводження. *Ветеринарія, технології тваринництва та природокористування: науково-практичний журнал*. 2019. № 4. С. 184-197. DOI: 10.31890/vtpp.2019.04.34.

19. Яценко І., Сімакова-Єфремян Е., Дереча Л. Методи судової експертизи та їх застосування у судово-ветеринарних дослідженнях. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук. пр. Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса». 2021. 2 (24). С. 52–76. DOI: 10.32353/khrife.2.2021.04.

20. Яценко І. В. Стадії експертного дослідження та їх застосування у судово-ветеринарній експертизі трупів тварин. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук. пр. Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»*. 2022. Вип. 1 (26). С. 54–78. DOI: 10.32353/khrife.1.2022.04.

21. Яценко І. В., Дереча Л. М., Париловський О. І. Новітні наукові й практичні здобутки та перспективи розвитку судово-ветеринарної експертизи живих тварин в Україні. *Актуальні питання та перспективи розвитку судової експертизи та криміналістики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 3 вересня 2021 року)*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 368–373.

22. Правила судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини (методичні рекомендації) / І. В. Яценко, О. І. Париловський. Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2022. 47 с.

23. Яценко І. В., Париловський О. І., Приходько І. Судово-ветеринарні ознаки шкоди здоров'ю, небезпечної для життя тварини. *Ветеринарія, технології тваринництва та природокористування*. 2019. № 5. С. 239–245.

DOI: 10.31890/vttr.2020.05.42 (дата звернення: 08.09.2021).

24. Парилівський О. І., Яценко І. В., Богатирьова А. М. Судово-ветеринарна характеристика ознак шкоди, заподіяної здоров'ю тварини середньої тяжкості. *German International Journal of Modern Science*. 2021. № 4. С. 70–75. DOI: 10.24412/2701-8377-2021-4-1-70-75.

25. Парилівський О. І., Яценко І. В. Судово-ветеринарна характеристика ознак шкоди, заподіяної здоров'ю тварини легкого ступеня. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики* : зб. мат-лів міжнар. наук.-практ. конф.-полілогу (Харків, 15—16.04.2021). Харків, 2021. С. 234—235.

26. Яценко І. В., Парилівський О. І., Жиліна В. М. Порядок судово-ветеринарного встановлення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького*. Серія: Ветеринарні науки. 2020. 22 (99). 182–192. DOI: 10.32718/nvlvet9928.

27. Parilovsky O. I., Yatsenko I. V. Forensic veterinary characteristics of fractures, fracture dislocations, dislocations and subluxations of the bones in the animal skeletons qualified as severe injuries. Priority areas for development of scientific research: domestic and foreign experience. Collective monograph. Riga, Latvia. 2021. С. 225– 255. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-049-0-42>.

28. Парилівський О. І., Яценко І. В., Дегтярьов М. О., Богатирьова А. М. Судово-ветеринарні критерії ушкоджень, що проникають у порожнини тіла тварини. European scientific discussions. *Abstracts of the 2nd International scientific and practical conference*. Potere della ragione Editore. Rome, Italy. 2020. Pp. 27–42. URL: <https://sciconf.com.ua/ii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-europeanscientific-discussions-26-28-dekabrya-2020-goda-rim-italiya-arhiv/>.

29. Яценко І. В., Парилівський О. І. Каліцтво тварин як предмет судово-ветеринарної експертизи. *Agrarian Bulletin of the Black Sea Littoral*. 2022. Is. 102–103. Pp. 71–86. DOI: 10.37000/abbsl.2022.102.13.

30. Методика судово-ветеринарного дослідження тварин з метою

встановлення їх каліцтва / І. В. Яценко, О. І. Парилівський, Р. Г. Казанцев. Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2021. 50 с.

31. Яценко І. В., Парилівський О. І. Практика судово-ветеринарної експертизи живих тварин з ознаками каліцтва. *Науковий вісник ветеринарної медицини*. 2022. № 1. С. 145–169. DOI: 10.33245/2310-4902-2022-1-1-145-169.

32. Казанцев Р. Г., Яценко І. В. Судово-ветеринарна діагностика смертельного отруєння собак антикоагулянтним родентицидом – бромадіолоном. *Науковий вісник ветеринарної медицини*. 2022. № 1. С. 120-136. DOI: 10.33245/2310-4902-2022-1-1-120-136.

33. Яценко І. В., Сердюков Я. К., Якименко Л. П. Судово-ветеринарне встановлення отруєнь тварин препаратами, що містять серцеві глікозиди, за результатами патоморфологічного дослідження. *Ветеринарія, технології тваринництва та природокористування*. 2018. № 2. С. 101–105.

34. Казанцев Р. Г., Яценко І. В. Сучасний стан питання судово-ветеринарної експертизи трупів тварин в Україні. Матер. Міжнар. наук. конф. «Єдине здоров'я – 2022» (22-24 вересня 2022 року). Київ, 2020. С. 148-149.

35. Яценко І. В., Запара С. І., Захар'єв А. В., Скрипка М. В., Сердюков Я. К. Судово-експертні випадки дослідження трупів тварин з ознаками насильницької смерті від жорстокого поводження. *Проблеми зооінженерії та ветеринарної медицини*. 2018. Вип. 36, ч. 2. С. 130–138.

36. Яценко І. В., Казанцев Р. Г. Порядок проведення судово-ветеринарної експертизи трупів тварин в секційній залі спеціалізованої експертної установи. *Ветеринарія, технології тваринництва та природокористування*. 2021. № 7. С. 179–191. DOI: 0.31890/vttp.2021.07.28.

37. Казанцев Р. Г., Яценко І. В. Цитоморфологічні зміни паренхіматозних органів трупів котів у ранньому постмортальному періоді в аспекті судово-ветеринарної експертизи. *Theoretical and Applied Veterinary Medicine*. 2021. 9 (3). С. 135–139. DOI: 10.32819/2021.93021.

38. Yatsenko I., Kazantsev R. Cytomorphological characteristics of necroptates

of internal organs of dogs in the early post-mortem period in the aspect of forensic veterinary examination. *Ukrainian Journal of Veterinary Sciences*. 2022. Vol. 13, No. 4. P. 60-74. DOI: 10.31548/ujvs.13(4).2022.60-74.

39. Методика судово-ветеринарної експертизи трупів тварин / І. В. Яценко, О. І. Париловський, Р. Г. Казанцев. Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса», 2022. 336 с.